

PAVOL
RANKOV

LEGENDA
O JAZYKU

NEPOMUCKÝ 1972

HOST

Středověká legenda o svatém Janu Nepomuckém
ožívá v normalizačních kulisách roku 1972

PAVOL
RANKOV

LEGENDA
O JAZYKU

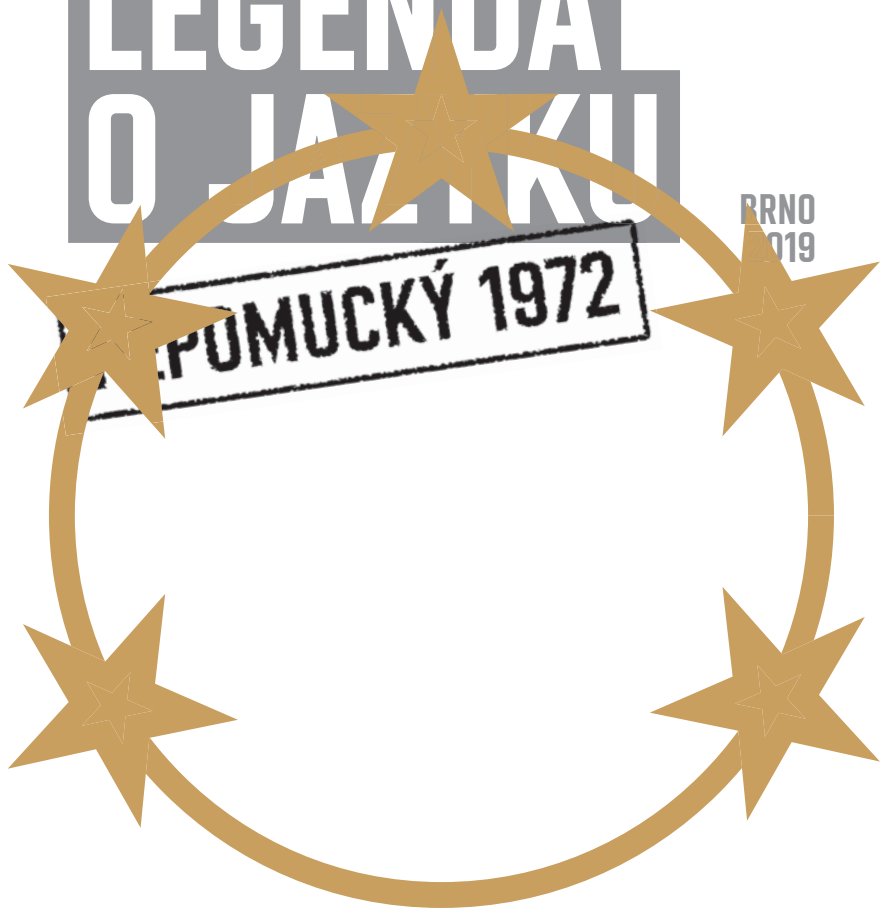
NEPOMUCKÝ 1972

PAVOL
RANKOV

LEGENDA
O JAZZU

BRNO
2019

REPOMUCKÝ 1972

© Pavol Rankov, 2018

Cover photo © ČTK / Khol Pavel

Translation © Petra Darovcová, 2019

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2019 (elektronické vydání)

This book was published with a financial support from SLOLIA,
Centre for Information on Literature in Bratislava

Kniha vyšla s finanční podporou Komise SLOLIA,
Literární informační centrum v Bratislavě

ISBN 978-80-7577-853-6 (Formát PDF)

ISBN 978-80-7577-854-3 (Formát ePub)

ISBN 978-80-7577-855-0 (Formát MobiPocket)

Z HANDLOVÉ DO PRAHY (1968—1972)

Pro nás to není teoretická otázka, ale součást naší zkušenosti. Stačí, zmíním-li se pouze o dvou „patologických formách“ — dvou „chorobách moci“ — o fašismu a stalinismu. Jedním z důvodů, proč jsou pro nás tak záhadné, je, že navzdory své historické jedinečnosti nejsou nijak původní. Používaly a zdokonalovaly mechanismy, které byly ve většině ostatních společností již přítomné. A více než to: navzdory svému šílenství používaly do značné míry ideje a prostředky naší politické racionality.

MICHEL FOUCAULT: SUBJEKT A MOC

Federální ministerstvo vnitra vycházejíc při veškeré své činnosti z cílů a směrnic schválených nejvyššími orgány KSČ vykonává v rozsahu působností stanovených ústavními a jinými zákony, obecně závaznými předpisy a usneseními vlády ČSSR správu státních záležitostí Československé socialistické republiky.

ROZKAZ MINISTRA VNITRA ČSSR Č. 44/1969

Od konce šedesátých let sledoval Július Dobrotka nejprve všechny zprávy o projektech pražského metra a potom i o jeho budování s velkým zaujetím, které občas vyústilo

do zasněných představ. Představoval si, že i on se stane jedním z budovatelů tohoto jedinečného díla, že bude pomocí nejmodernějších razících strojů připravovat tunely pro druhý nejmodernější způsob dopravy. Ten první, úplně nejmodernější, pochopitelně představovaly rakety, které dříve nebo později přistanou na Měsíci. Nepochyboval, že už za pár let bude člověk kráčet po povrchu Měsíce, ale ta představa ho zase tolik nevzrušovala, protože byla od každodenního života miliard pozemšťanů příliš vzdálená. Pan Dobrotka nehleděl vzhůru k obloze, ale dolů do podzemí, kde prožil velkou část svého života.

Dobrotkovi bydleli v Handlové. Tam otec rodiny pracoval v podniku Uhelné a lignitové doly. Svému dospívajícímu synu Tomášovi předčítal všechny zprávy o jakýchkoliv podzemních drahách, na které v novinách a časopisech narazil, a pokoušel se mu vysvětlovat technologické rozdíly mezi způsobem ražení důlních štol a tunelů pro podzemní dráhu. Chlapec, který se dlouhodobě zajímal o historii, jen mlčky pokyvoval hlavou, nikdy se otce na nic nezeptal ani neprojevil hlubší zájem.

Své manželce Anně se Július Dobrotka zase snažil objasnit, jaký je rozdíl mezi budováním metra, které bude brzy převážet lidi z jednoho konce pulzujícího moderního velkoměsta na druhý, a dobýváním hnědého uhlí, které navždy zůstane jen lignitem, kaustobiolitem, tedy ohromnou masou mrtvých kamenů, z nichž některé jsou sice občas zkrášlené otiskem rostlinných těl, ale i tato výzdoba jen potvrzuje, že život uhelného světa skončil v období třetihor, nejdříve před dvěma a půl miliony a nejpozději před pětadesáti miliony let. Ať už platí jedno, nebo druhé, je to nepředstavitelně dávno. Tyto mrtvé zuhelnatělé rostlinné zbytky už nečeká nic jiného než

spálení, při němž se do ovzduší uvolní škodlivý oxid uhličitý společně s proměnlivým množstvím ještě škodlivějšího oxidu siřičitého, nemluvě o arzenu a rtuti. Tyto jedy opravdu zabíjejí, jsou ničiteli života.

Paní Dobrotková poslouchala manželovy nadšené přednášky o podzemních drahách ve světových metropolích se shovívavým úsměvem. A i do něho se občas musela nutit, protože jakékoliv rýpání se v podzemí, hloubení důlních štol nebo ražení tunelů se jí spojovalo především s obrovským sesuvem, který v Handlové před několika lety zničil sto padesát domů, a ještě k tomu poškodil cestu, vodovod a elektrické vedení. Anna Dobrotková byla učitelka dějepisu a zeměpisu na střední všeobecně vzdělávací škole v Prievidze, nedávno přejmenované na gymnázium, a více než manželovo snění o technickém pokroku v podzemní dopravě ji těšil synův zájem o historii. Žijí přece ve druhé polovině šedesátých let dvacátého století a v Československu se o mnohých událostech z poválečné minulosti začalo už i veřejně mluvit úplně jinak než dřív. Paní Anna byla přesvědčená, že dobří historici, kteří napíší dějiny země bez jakéhokoli překrucování a zatajování, jsou pro společnost stejně potřební jako dobří inženýři pro stavbu podzemní dráhy.

I ona sama se opatrně začala věnovat tématu, o němž se ještě před pár lety smělo výhradně mlčet. Profesorka střední všeobecně vzdělávací školy měla skromný plán, že jednou snad napíše útlou brožuru o Krikehájcích, hornonitranských Němcích, na které si pamatovala ze svých školních let. V Handlové, tedy v Krickerhau, jich tehdy žilo víc než Slováků, ale dnes tam není ani jediný. Zapisovala si slova německého původu v hornonitranském nářečí, navštívila několik starších lidí a zaznamenala si

jejich zdráhavě vyprávěné vzpomínky. Zvláště ji zajímalo, co se dělo na sklonku války. Vzpomínala na své spolužačky a jejich matky, které se na konci zimy v pětačtyřicátém roce s pláčem loučily, nechtěla však slyšet jen emoce a dojmy, ale co nejvíce objektivních faktů. Zjišťovala, na základě jakého nařízení hornonitranští Němci před příchodem fronty téměř všichni odešli, pokoušela se vypátrat, kolik z nich bylo členy Deutsche Partei či oddílů Heimatschutzu, kolik jich zahynulo na frontě nebo padlo do zajetí a na dlouhé roky skončilo na Sibiři. Dokonce i o sibiřských lágrech se opatrně začínalo veřejně mluvit. Paní Annu však hlavně zajímalo, ačkoliv to už ani historie nebyla, co je s handlovskými Němci dnes, jak se začlenili do života v Německu, jak vzpomínají na svoje rodné město nebo třeba kde žijí její tehdejší spolužačky a kamarádky ze sousedství, na jejichž jména a tváře lemované dlouhými copy si dosud vzpomínala. Jsou v NDR, nebo v NSR?

V osmašedesátém roce si paní Dobrotková přibrala ještě další aktivitu. Společně s handlovským farářem zorganizovala mezi lidmi sbírku na obnovu barokního interiéru kostela svaté Kateřiny. Za války byl kostel těžce poškozený a rekonstrukce ukončená před deseti lety zohlednila předválečný stav jen velmi málo. Bylo by pěkné obnovit alespoň majestátní oltář a tak si připomenout šikovnost starých mistrů a vzdát hold rozvinutému estetickému citění místních lidí z minulých staletí.

Jenže v srpnu přišla okupační vojska a situace v Československu se začala měnit. Kolo dějin se roztočilo opačným směrem. Alexander Dubček a obrození komunisté ve vedení ustupovali z jedné pozice za druhou. V dubnu 1969 Dubčeka nahradil Husák, který podrobil celé reformní

vedení komunistické strany zdrcující kritice. Tito lidé byli rázně zbaveni funkcí. V srpnu, při prvním výročí vpádu sovětských vojsk, Veřejná bezpečnost i Lidové milice tvrdě zakročily proti demonstracím, čímž se definitivně potvrdilo, že se československý stát ztotožnil s vlastní okupací.

Čistky pokračovaly a nezastavily se na úrovni ministrů, předsedů krajských národních výborů nebo krajských tajemníků komunistické strany, ba ani na úrovni předsedů okresních národních výborů a okresních tajemníků. V dubnu 1970 začala výměna členských legitimací komunistické strany, spojená s prověrkami postojů každého jednotlivého člena. U koho se ukázalo, že před dvěma lety zastával pravicově-revizionistické, oportunistické či protisocialistické postoje, starou legitimaci mu odebrali a novou už nevydali. Tak bylo z Komunistické strany Československa vyloučeno téměř půl milionu členů, a to i proto, že mnozí snaživí tajemníci předem stanovili počty vyloučených. Úlohou podřízených ve vylučovacích komisích bylo jen naplnit kvóty, tudíž dosáhnout stanoveného počtu.

„Z komunistické strany je možné vyloučit jen toho, kdo do ní předtím sám vstoupil, ne?“ zasmál se pan Dobrotka.

„Nech toho,“ zamračila se na manžela paní Dobrotková. „Vyloučení jsou většinou slušní lidé. Děsím se toho, kdo v té jejich straně vůbec zůstane.“

„No kdo asi? Jenom komunisti!“ znovu se ironicky ušklíbl pan Dobrotka.

Jenže nezůstalo pouze u čistek uvnitř komunistické strany. Stále důsledněji a přísněji byly hodnoceny postoje, názory a činy — ačkoliv těch v osmašedesátém mnoho

nebylo — i celkem bezvýznamných lidí. Ovšem učitele, formující mladou socialistickou generaci, režim za bezvýznamné rozhodně nepovažoval. Spíše naopak, podle znovu oprášených bolševických ideálů o zostřeném ideologickém boji je to právě světonázorově správně zorientovaný pedagog, kdo může vytrhnout dítě z tmářské výchovy v kontrarevolucionářské rodině.

V červnu 1971, přímo poslední den školního roku, si profesorku Dobrotkovou nenápadně zavolal ředitel školy. Šetrně jí naznačil, že na nedávné poradě na odboru školství městského národního výboru mu jedna soudružka naznačila, že jí samé bylo naznačeno, aby si začala více všímat profesorky dějepisu na gymnáziu, která v krizovém roce 1968 projevila nebývalý zájem o zvelebování kostela. A mimochodem i v současnosti se v tomto kostele pravidelně zúčastňuje bohoslužeb, což by snad kádrovému profilu učitelky tělocviku tolik vadit nemuselo, ale tady mluvíme o dějepise, který je společně s občanskou naukou nejvíce světonázorově formativním předmětem, takže ředitel nakonec profesorce Dobrotkové naznačil, že mu bylo naznačeno, že pokud půjde do tuhého — ale vždyť do tuhého už dávno jde —, pak nebude mít velkou šanci Aničku ve škole udržet, vždyť on sám je jen řadový ředitel gymnázia. Dokonce bez rudé legitimace, a takový ředitel je dnes čím dál tím větší rarita.

Cestou domů si paní Dobrotková uvědomila, že pokud ji ze školy vyhodí, záhy by mohli vyhodit i jejího syna. Tomáše čekala příští rok maturita, a i kdyby mu dovolili střední školu dokončit, dostat se na vysokou s kádrovým profilem syna propuštěné pedagožky by neměl šanci.

Náhle se v hlavě Anny Dobrotkové zrodil plán: „Julku, co kdybys přece jen napsal do Prahy, že chceš stavět to

jejich metro? Zkušenosti i výuční list na to přece máš,“ řekla manželovi, když přišel z odpolední směny domů.

Kádrové a personální oddělení Metrostavu bylo v létě roku 1971 zavalené došlou poštou. Svoje žádosti tam posílaly tisícovky vyloučených komunistů, které vzápětí vyhodili i ze zaměstnání, a oni si teď hledali práci přiměřenou svému novému společenskému postavení. A v této záplavě prosebných žádostí od ztroskotanců se objevil dopis od soudruha ze Slovenska, jakého v podniku opravdu potřebovali. Vyučený horník s dvacetiletou zkušeností, člen Brigády socialistické práce, který nikdy nebyl vyloučen ze strany. V odpovědi mu vedoucí kádrového a personálního oddělení potvrdila, že vzhledem k tomu, že soudruh Dobrotka má rodinu, může být okamžitě po nástupu do Metrostavu zařazen i do pořadníku na podnikový byt.

Soudružce Dobrotkové, která se ucházela o místo středoškolské profesorky dějepisu a zeměpisu v Praze, napsal ředitel prievdzského gymnázia hned na začátku prázdnin posudek. Jmenovaná je dělnického původu, a proto vždy, zejména však v krizovém období roku 1968, vychovávala své žáky v duchu marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu a nikdy se nenechala strhnout k avanturistickým pravičáckým politickým excesům. Zúčastňovala se brigád při zkrášlování okolí školy, v rámci mimoškolních aktivit vedla kroužek Naše kořeny, díky němuž se žáci seznamovali s dějinami dělnického hnutí v místě bydliště a okolí. Má hluboce zakořeněný materialistický světonázor. V závěru posudku sice musel soudruh ředitel připustit, že jmenovaná není členkou KSČ, ale vzápětí dodal, že jí ani nikdy nebyla — už tedy nemusel zdůrazňovat, že pokud předtím členkou nebyla, tak teď není ani vyloučenou členkou.

Když si paní Dobrotková posudek přečetla, vděčně ředitelce objala.

„Vy máte odvahu jako kamikadze,“ řekla.

„Pokud myslíte sebevražednou odvahu, tak v tom s vámi souhlasím. Když jsem to psal, připadal jsem si, jako bych páchal kariérní harakiri,“ zabručel ředitel.

Večer si kádrové hodnocení své manželky přečetl i pan Dobrotka.

„Představ si, co si o tobě ti, kdo si to přečtou, v Praze pomyslí,“ smál se. „Kdybych já byl ředitel školy, tak takovou bolševickou svini určitě nevezmu.“

„Julo, jak to o mně mluvíš? A před naším synem!“ urazila se paní Dobrotková. „A mimochodem, tenhle posudek nepošlu na žádnou pražskou školu, ale na odbor školství městského národního výboru. Tam jsou bolševické svině všichni.“

Před začátkem školního roku 1971/1972 byly stavy pražských středoškolských pedagogů zdecimované ze dvou důvodů. Dosud se nepodařilo zacelit díry po stovkách učitelů, kteří po sovětské okupaci emigrovali, a už vznikly nové mezery v důsledku nedávných stranických prověrek, po kterých právě v rezortu školství následovala nejmohutnější vlna propouštění. Žádost soudružky ze Slovenska přišla v pravý čas.

PRVNÍ TÝDEN

Ve společnosti, jako je naše, jsou samozřejmě známy procedury vylučování. Nejzřejmější a také nejznámější z nich je zákaz. Dobře se ví, že nemáme právo všechno říci, že nemůžeme mluvit o všem za jakýchkoliv okolností, že konečně nemůže kdokoli mluvit o čemkoliv. Tabu předmětu, rituál okolnosti, privilegované nebo výhradní právo subjektu, který mluví: už zde máme hru tří typů zákazů, které se kříží, navzájem posilují nebo kompenzují, vytvářejíce komplexní mřížku, jež se neustále modifikuje.

MICHEL FOUCAULT: DISKURS. AUTOR. GENEALOGIE

Československá kontrarozvědka se ve své činnosti opírá o pomoc osob, zpravidla čs. občanů, kteří jsou ochotni a mohou pomáhat kontrarozvědce při maření podvratné činnosti vnějšího a vnitřního nepřítele.

ROZKAZ MINISTRA VNITRA ČSSR Č. 8/1972

V pondělí 2. října 1972, na samém začátku zimního semestru, se Tomáš Dobrotka usadil v posluchárně až do poslední řady. Před pár týdny se dočetl — zřejmě ve *Stoplus-jedničce*, kterou odebíral otec —, že spousta lidí v restauraci nebo kině si nejraději sedá na místa, kde mají hned

za zády zeď. Prý je to atavistické chování z pravěkých dob, kdy byl člověk v neustálém ohrožení a stěna jeskyně nebo skalního převisu představovala jistotu, že odtud žádný útok nepříjde. Tomášovi coby milovníkovi historie se ta teorie velice zalíbila — zdánlivě nesmyslný zvyk, jehož logiku odhalí jen ten, kdo ví něco o životě před padesáti tisíci lety. A i kdyby u něj zděděný instinkt náhodou selhal, sedal si do rohu místnosti cíleně. Budoucí historik si osvojoval moudrost dávných předků.

Když Tomáš před chvílí vstoupil do učebny, byli tam zatím jen dva budoucí studenti, na rozdíl od něj oba nakrátko ostříhaní a v tesilových oblecích, takže se Tomáš lekl, že se hned první den školy dopustil neomluvitelného *faux pas* proti akademické etiketě (tento výraz si osvojil teprve nedávno, a když se ho posléze naučil i vyslovovat, velice si ho oblíbil). Mladíci seděli v první řadě, Tomáš zaujal místo až v poslední, odkud měl dobrý výhled na budoucí spolužačky a spolužáky. Vstupovali do místnosti stejně nejistě jako on, rychlým pohledem přelétli ze strany na stranu, směrem k podlaze řekli svoje „ahóóó“ a bez velkého vybírání si sedli na některé volné místo. Nikdo další už na sobě oblek naštěstí neměl. Takže *faux pas* se nakonec dopustili právě ti dva, zaradoval se Tomáš. Jenže vzápětí si uvědomil, že musí začít uvažovat jinak, protože akademická svoboda by měla tolerovat jakýkoliv oděv, tedy i hnědé obleky mladíků v první řadě. Ale ani tato myšlenka se mu úplně nepozdávala, protože nepřiměřený byl přece už sám pojem akademická svoboda, a dokonce samo slovo svoboda, které se v roce 1972 v Československé socialistické republice ocitlo takřka na indexu a v denním tisku se používalo většinou s hanlivým podtónem.

Paní Dobrotková Tomáše opakovaně varovala, aby si na univerzitě dával dobrý pozor a nepouštěl si pusu na špacír, a to nejen před vyučujícími, ale ani před spolužáky. Všude kolem zuřila normalizace, jak obvykle dodával otec, takže československý občan si může svobodně vybrat už jedině to, jestli bude nadávat na počasí, nebo na fotbal. Tomáš, který napjatě očekával začátek vyučování, si vzápětí vzpomněl na situaci, kdy otec naposledy nadával na fotbal. Československá reprezentace se na nedávné mistrovství Evropy v Belgii vůbec neprobojovala, zato Rusáci, ti hnusní okupanti, získali stříbro. Tomáš se pokoušel otci vysvětlit, že to není úplně přesné, vždyť nejlepší sovětští hráči, tedy obránci Revaz Dzodzuašvili a Murtaz Churčilava, nejsou Rusové, ale Gruzínci. Otec jen vztekle mávl rukou. Matka, zřejmě aby otce přivedla na jiné myšlenky, se tehdy zeptala, jak se daří Lackovi Petrášovi. Fotbalistou, který vyrůstal v Baníku Prievidza, se chlubil celý okres (včetně Handlové), na mistrovství světa v Mexiku před dvěma lety dal dokonce gól Brazílii. Stejně jako o jeho nechytitelné střele se všude mluvilo i o gestu, které vzápětí následovalo — Petráš, fotbalový reprezentant komunistického Československa, si klekl a pokřížoval se. A po gólu, který za pár dní vstřelil Rumunsku, to zopakoval. Jenže Tomáš si dobře vzpomínal, že stejně jako po evropském šampionátu ve dvaasedmdesátém roce otec nadával už i po mistrovství světa v sedmdesátém, protože kromě dvou Petrášových gólů se celé československé mužstvo nezmohlo na žádný další, takže domů přicestovalo se třemi prohrami a ubohým skóre.

Lední hokej Tomášova otce nezajímal. Asi proto, že neuměl bruslit a v životě nedržel v ruce hokejku. Pan Dobrotka pochyboval, jestli je to vůbec sport, když si někteří

hráči chrání hlavy přilbami, takže vypadají jako jeho kolegové z handlovských Uhelných a lignitových dolů nebo pražského Metrostavu. Kdyby Tomášova otce hokej zajímal, určitě by den předtím, v neděli prvního října, sledoval spolu se synem přátelský, ale o to prestižnější zápas Československa s kanadským výběrem NHL. Pan Dobrotka se jen na chvíli zastavil před obrazovkou a podotkl, že proti sobě hrají dvě mužstva profesionálů, ale zatímco o jedněch se to tají a celému světu se lže, že socialistický vrcholový sport je čistě amatérský, ti druzí jsou na to hrdí, protože být profesionálem znamená podávat špičkové výkony. Podle Tomáše v tomto zápase nepodali dobrý výkon rozhodčí — byli to Čechoslováci a zřejmě se příliš snažili být vůči Kanadčanům nezaujatí. Obě mužstva hrála výborně. Výsledek 3:3 byl vlastně vítězstvím Kanady, protože ještě pár vteřin před koncem Československo vyhrávalo. Taková remíza Tomáše mrzela víc než prohra.

Mnohem lepší profesionální výkony podávali amatérští českoslovenští hokejisté v dubnu 1972 na pražském mistrovství světa. Vždyť dokonce získali zlato. Památný byl hlavně druhý zápas se Sovětským svazem. Všichni to chápali jako odvetu za okupaci v osmašedesátém. Československo zvítězilo 3:2 a Tomáš měl stále před očima vítězný gól, bombu Jaroslava Holíka vystřelenou úplně nečekaně z neobvyklé pozice. Zato pana Dobrotku během hokejového mistrovství úplně pohltila jiná zvláštní událost s bombou. Dva muži unesli z Československa do Německé spolkové republiky dopravní letadlo (pilotovi vyhrožovali bombou). O necelé dva měsíce později unesla skupina deseti mladých lidí do Německa další československé letadlo. Ti už ani nevyhrožovali, ale rovnou pilota zastřelili.

Kromě fotbalu vlastně pana Dobrotku žádné jiné sporty nezajímaly. Nesledoval ani soutěže na olympijských hrách v Mnichově, které skončily před několika týdny. Dokonce i během olympiády zajímala Tomášova otce jen politika a terorismus. Čtvrtého září totiž členové palestinské teroristické skupiny přepadli pokoje izraelských olympioniků a o den později zavraždili jedenáct členů výpravy. Pan Dobrotka sledoval v československé televizi i na zahraničních rozhlasových stanicích všechny podrobnosti — rekapitulace útoku, požadavky únosců, reakce izraelské vlády, převoz unesených na letiště i nevydařený zásah německé policie. U nedělního oběda tehdy manželce a synovi řekl, že tito lidé, tím myslel teroristy, jsou úplně stejní jako hitlerovci. Nejdřív zabíjejí Židy, ale brzo budou vraždit každého, kdo je jiný než oni. A dodal, že je vyzbrojují Rusáci i Čechoslováci, což ho vůbec nepřekvapuje. Paní Dobrotková navrhla, aby se po obědě za zavražděné sportovce pomodlili.

Tomáš přerušil svoje vzpomínání hned poté, co do učebny vstoupil mladý muž, který byl v rozvrhu uveden jako odborný asistent. Sebevědomě se rozhlédl po místnosti, potom se usmál a semestr mohl začít.

„Dobré ráno, soudružky a soudruzi! Jmenuji se doktor Bořivoj Šindelář. Za jménem mám i kandidáta věd, ale na tituly si nepotrpím, takže mě tak oslovovat nemusíte. Vítám vás na filozofické fakultě slavné Univerzity Karlovy! Většinu přednášek a seminářů budete mít v této budově na náměstí Krasnoarmějců. Vyučovat vás budou kolegové z několika fakultních pracovišť, hlavně z katedry československých dějin, kam organizačně patřím i já, dále z katedry obecných dějin a pravěku, jejíž součástí

je oddělení pravěku nacházející se v Celetné číslo 20, katedry věd o antickém starověku, která sídlí v budově na Ovocném trhu číslo 5, a katedry pomocných věd historických a archivního studia. Kromě toho, jak už jistě víte z rozvrhu, máte i celofakultní předměty společného základu, například Dějiny mezinárodního dělnického hnutí a Komunistické strany Československa nebo tělesnou výchovu, které zabezpečují další pracoviště. Musíte se v tom co nejrychleji zorientovat. Na rozdíl od střední školy jste nyní zodpovědní sami za sebe. Já sice budu vašim ročníkovým vedoucím — což je něco jako třídní učitel, avšak na vyšší úrovni —, ale klíčovým momentem naší spolupráce bude fakt, že jste všichni plnoletí. Každému soudruhovi a každé soudružce v této místnosti už bylo osmnáct, že?“

Usmívající se doktor Bořivoj Šindelář sebejistě přelétl pohledem učebnu. Někteří studenti a studentky souhlasně pokývali hlavou, ale na většině tváří se zračilo spíše napjaté očekávání. I Tomáš napjatě očekával. Vyučující se pořád usmíval. Jako by před sebou neměl svoje budoucí studenty, ale přátele z časů vlastních studií, se kterými se konečně setkal. Tomášovi tato Šindelářova kolegiálnost připadala od první chvíle nejen falešná, ale i velmi špatně zahraná.

„Budu působit jako váš ročníkový vedoucí, takže pokud budete mít jakékoliv problémy, se kterými si nebudete vědět rady na příslušných pracovištích fakulty, můžete se obrátit na mě. Pochopitelně jste sem nepřišli studovat proto, abyste měli problémy, ale abyste se stali fundovanými historiky. Se mnou budete mít předmět Československé dějiny I., nebo přesněji, budu vás učit jednu hodinu tohoto předmětu. Jak víte, druhou hodinu Československých dějin I. vás bude ve středu učit kolegyne

doktorka Skýbová. Je to prvotřídní odbornice, která vám podá ucelený obraz o našich dějinách až do roku 1434... Proč právě 1434?“

„Bitva u Lipan. Konec husitského hnutí,“ ozvalo se současně několik Tomášových spolužáků.

„Ano! Přesně tak!“ zaradoval se asistent.

Tomáš byl zvědavý, co tedy bude ve své části předmětu učit doktor Šindelář, pokud jim ucelený přehled podá doktorka Skýbová ve druhé polovině.

Šindelář se znovu široce usmál: „Předpokládám, že jste si studium historie vybrali proto, že máte o tento obor zájem. A my vám ukážeme, že historie není jen nudné vysedávání v archivech, ale hledání zajímavých odpovědí na dobře položené otázky. Tak například...“ doktor Šindelář na chvíli zmlkl, jako by narychlo hledal nějaký příklad, ale Tomáš tušil, že i tuto zámlku si předem připravil a nacvičil. „Pomocnou vědou pro historii je i historická jazykověda. Původ slov zkoumá etymologie. Jaký je původ slova *semestr*, nepochybně jednoho z nej-používanějších slov ve vašich debatách?“

Odborný asistent se zvědavě rozhlížel po místnosti. Zdálo se, že nikdo neví.

„Kolegyně a kolegové, napovím vám: slovo *semestr* je složené ze dvou latinských slov.“

Dívka ve druhé řadě zvedla ruku. „Semi- je předpona, která znamená, že je něco poloviční. Že by půlrok?“

„Jenže rok je *annus*, *anno*. Takže nikoliv, kolegyně!“ radoval se ze svého vítězství doktor Šindelář.

„Zkusí to ještě někdo? Ne?! Takže je to na mně. Latinské slovo *semestris* je složené ze dvou slov. *Sex* a *mestris*. *Sex* neznamená sex, ale šest. Jenže co je *mestris*, soudružky a soudruzi?“

Nikdo nereagoval. Jako by Tomášovi spolužáci na asistentovy hádanky předčasně rezignovali.

„To by mohly vědět spíše kolegyně,“ zazubil se doktor Šindelář. „Tak víme? Ne! *Mestris* a *menzes* — nepodobají se tato slova? *Menzes*, tedy měsíčky. *Mensis* je přece latinsky měsíc. A teď spojme sex s menzesem — a vyjde nám semestr, tedy šest měsíců.

Váš semestr je pochopitelně kratší, ale i zjišťování, kdy, kde, proč a jak se semestr stal obdobím kratším než šest měsíců, je historický výzkum, který nám mnoho napoví o dobovém školství a vzdělanosti. Historický výzkum je zajímavý vždycky, někdy však může být i velmi vzrušující. Znovu uvedu příklad.“

Tomáš ocenil, že tentokrát se doktor Šindelář nesnížil k tomu, aby předstíral, že vzrušující příklad náhodně loví ve své vědomostmi nabitě paměti.

„Jako nadějní adepti historické vědy jste jistě v našich sdělovacích prostředcích zachytili zprávu, že v květnu byla ze sarkofágu vytažena skleněná rakev s tělesnými ostatky Jana Nepomuckého nebo — kdyby náhodou někdo chtěl — svatého Jana Nepomuckého. Tyto ostatky byly podrobeny důkladné vědecké analýze. A nyní, už za několik týdnů, bude dokonce v antropologickém oddělení Národního muzea pomocí nejnovějších přístrojů a vědeckých metod přezkoumána zlatá schránka, ve které by se údajně měl nacházet slavný Nepomuckého svatý jazyk. Právě ten jazyk, který údajně nepodlehł rozkladným procesům, takže si ve schránce leží jako živý. Výsledkům výzkumu tohoto antropologicko-lékařského konzilia musíme plně důvěřovat, neboť jeho členem je vedle významných československých odborníků i jeden prvotřídní francouzský expert, takže se dá dokonce

mluvit o mezinárodním vědeckém kolektivu nebo týmu. I když, přiznejme si to, někteří kolegové historici si ještě i dnes těžko zvykají na to, že se v historickém bádání náhle vynořila antropologie, která vychází z nezpochybnitelného přírodovědeckého výzkumu. Kolegové jsou zvyklí důvěřovat hlavně písemným dobovým pramenům, avšak právě ty bývají často subjektivní a poplatné době svého vzniku. Historie používá i další prameny získané klasickými historickými vědami, mezi něž patří například archeologie.

Kdo nám vyjmenuje pomocné vědy historické?“ zeptal se náhle doktor Šindelář.

„Archivnictví, heraldika, numismatika...“ odpověděl mladík v obleku sedící v první lavici.

„A čím se zabývá sfragistika?“ zeptal se asistent jeho souseda.

„Sfragistika se zabývá starými vyznamenáními,“ odpověděl student suverénně.

„Ne, vyznamenáními se zabývá faleristika,“ pokýval ukazovákem vyučující. „Sfragistika analyzuje pečeti. Ale nemusíte mít žádné obavy, tohle všechno vás už brzy naučí kolega doktor Šisler, který vám bude přednášet pomocné vědy historické.“

Asistent klouzal pohledem po studentech v učebně, jako by váhal, jakou další otázku by jim měl položit. Nakonec začal mluvit afektovaným hlasem, jako by jim dával hádanku: „A jestlipak vy, mladí českoslovenští historici, znáte legendu o Janu Nepomuckém?“

Tomáš ji znal, vždyť kaplička svatého Jana Nepomuckého stála i na handlovském náměstí a matka mu o něm v dětství několikrát vyprávěla. Ruku však nezvedl, protože jeho antipatie vůči doktoru Šindelářovi už přerostly

do jednoznačného odsudku: odborného asistenta si zaradil mezi zákeřné agenty-provokatéry, kteří se rafinovanými metodami snaží zjistit, kteří studenti jsou věřící, aby je mohli zahrnout do nejbližšího hlášení, které posílají vedení fakulty, stranickému výboru, nebo dokonce Státní bezpečnosti.

Doktor Šindelář znovu pomalu přešel studenty pohledem, a když se k odpovědi nikdo neměl, pokračoval sám: „Nepomucký totiž bude hlavním, i když ne jediným tématem mé části předmětu Československé dějiny I. Předmět je sice vypsán jako přednáška, ale my si zkombinujeme přednášku se seminářem. Bude to vzrušující a dynamičtější, souhlasíte?“

Tomáše potěšilo, že v učebně nezazněl jediný náznak souhlasu. PhDr. Šindeláře to však neodradilo a s takřka nemizícím úsměvem pokračoval: „Paradoxem historie jako vědy — a to platí i pro naši marxistickou historii — je, že se nevyhnutelně musí zabývat nejen fakty, ale i legendami. Může v nich být zrnko pravdy, ale stejně důležité je odhalit, v čem se mýlí, nebo jsou dokonce záměrně lživé. Nyní se zřejmě přiblížila chvíle, kdy odhalíme, že legenda o Janu Nepomuckém je snůškou lží a polopravd. Mimochodem, a to ještě ukážeme později, už samo jméno Nepomucký je zmatečné. Ostatně stejně jako celá legenda o něm, která se odvíjí od velmi nepravděpodobného předpokladu, že právě on byl zpovědníkem české královny Žofie, manželky krále Václava IV. Kdy žil Václav IV.?“

„Ve druhé polovině čtrnáctého a na začátku patnáctého století,“ pohotově odpověděla dívka, která předtím nevěděla, jak se latinsky řekne rok.

„Správně, ale vyjádřete se přesněji! Chci slyšet roky!“ nedal se soudruh asistent.

„Zemřel několik let po upálení mistra Jana Husa. Takže odhaduji mezi lety 1417 až 1420,“ zkusila to další dívka.

Doktor Šindelář významně zdvihl ukazováček: „Václav IV. — 1361 až 1419! Ačkoliv obě data jsou svým způsobem problematická, ale tím se v této chvíli nechci zabývat. Kde leží městečko Nepomuk?“

„U Plzně, směrem na České Budějovice,“ odpověděla jedna studentka.

„Souhlas! Vidím, že jste stejně dobrá v dějepisu i zeměpisu.“

Šindelář se rozesmál, ale když si všiml, že se nikdo jiný nesměje, odkašlal si a pokračoval: „A vysvětlí nám někdo, proč je nepravděpodobné, že byl Jan Nepomucký královniným zpovědníkem?“

Vyučující se znovu rozhlédl po učebně. „Akceptuji i hypotézy,“ dodal posléze.

Šindelář se chvíli sebevědomě pohupoval v kolenou, potom se zatvářil vítězoslavně, promnul si dlaně a spustil: „Nevadí, jste teprve prváci na první hodině. Jan Nepomucký byl taková sekretářka pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna, přesné označení jeho úřadu zní vikář, a Jan z Jenštejna byl úhlavním nepřítelem krále Václava IV. Arcibiskup měl tehdy dokonce tak velkou moc, že odmítl korunovat Žofii královnou. Umíte si představit, že by Žofie šla ke zpovědi k vikáři arcibiskupa, který je největším a nejúhlavnějším nepřítelem jejího manžela i jí samé — vždyť ji odmítl korunovat českou královnou?! Vyloučeno! I kdyby se k němu vypravila, asi by tam ani nedošla, královi špiclové by ji vrátili. Tehdy to nebylo jako dnes, že by si Žofie jen tak vyčesala drdůlek, nahodila minisukýnku, botasky a vyrazila do pražských ulic.“

Doktor Šindelář chvíli počkal, než vypukne smích, a vychutnával si svůj úspěch, dokud smích nedozněl.

„Tehdy se kolem královny hemžily dvorní dámy, služky, stráže a tak dále. Tahle suita by ji k arcibiskupovu tajemníkovi vůbec nepustila. Už jen proto, aby se protistrana v rámci zpovědi nedozvěděla o králi nějaké nepříjemné skutečnosti, které by potom mohly být zneužity. Že kněží zpovědní tajemství nedodržují, to bylo přece všeobecně známo už tehdy, nejen dnes.“

Tomáš přestal Šindeláře vnímat, protože se zamyslel, jestli někdy četl o případu, kdy kněz porušil zpovědní tajemství. Řekl si, že se na to musí zeptat matky.

Vlezlý Šindelářův hlas mezitím pokračoval: „Takže to je první logický důkaz proti směšné lidové legendě, podle níž se Václav IV. snažil hrozbami a později i mučením vymlátit z Jana Nepomuckého jméno královnina milence, které by mu řekla u zpovědi. Podle legendy totiž zlý král tušil, že je mu jeho dobrá manželka nevěrná. Královna Žofie se jako správná katolička z každé nevěry rychle vyzpovídala, aby mohla s čistou duší co nejdříve spáchat další.“

Několik studentů pochopilo pedagogovu ironii a zasmálo se.

„Ještě pořád parafrázuji legendu,“ vysvětlil doktor Šindelář. „Žárlivý král na Nepomuckého naléhal, aby mu jméno milence prozradil, ale náš statečný kněz se zatvrdil a prohlásil, že se raději nechá zabít, než aby cokoliv prozradil. A tak ho rozzuřený Václav IV. rozkázal utopit ve Vltavě. Utopili ho, potom ho vylovili a nakonec ho slavnostně pochovali. A tady se dostáváme k dalšímu slabému místu tohoto lidového vyprávění. Nepomuckého svatý jazyk, který nepromluvil, se prý zázračně uchoval a na

rozdíl od zbytku těla nepodlehl přirozenému biologickému rozkladu, takže na základě takového do očí bijícího a do nebe volajícího zázraku mohl papež o několik staletí později prohlásit Jana Nepomuckého za svatého. A teď skok do současnosti! V těchto dnech moderní věda provádí antropologický výzkum, který nám zodpoví otázku, co se v té tajemné zlaté schránce opravdu nachází. Předpokládám, že bude úplně prázdná, ale nechám se překvapit. Mám své zdroje, od nichž získávám informace takřikajíc z první ruky. Představte si tu nejistotu, jaká po zveřejnění zprávy o blížící se exhumaci nyní musí vládnout ve Vatikánu. A určitě i jinde, například na pražském arcibiskupství, mám-li být konkrétní. Možná se ukáže, že bude nakonec nutné Jana Nepomuckého debeatifikovat a dekanonizovat. Teď samozřejmě žertuji, všem nám je jasné, že současný mimořádně konzervativní papež by se na něco takového nikdy nezmohl. Babičky v kostelích ať se dál modlí k falešnému jazyku, ale my, vědci, se brzy dozvíme fakta a historickou pravdu.“

Doktor Šindelář se významně usmál a spokojeně si promnul dlaně, jako kdyby on už pravdu znal.

Potom Šindelář vyzval studenty a studentky, aby se jeden po druhém představili, řekli, odkud pocházejí a jaká je jejich motivace pro studium historie. Ukázalo se, že Tomáš Dobrotka není v kruhu jediný Slovák. Byla tu i Táňa, hezká drobná brunetka, jejíž důvody pro studium historie byly mimořádně banální. Prohlásila, že dějepis byl na střední škole její nejoblíbenější předmět, a tak chce v tom, co má ráda, pokračovat. Tomáš sedící v zadní lavici přišel na řadu jako poslední. Řekl, že se zajímá o minulost, aby lépe porozuměl současnosti, což na asistentově tváři

vyvolalo pochybovačné zvednutí obočí. Taková motivace mu zřejmě na devatenáctiletého prváka připadala příliš vyspekulovaná.

Když se všichni studenti představili, asistent řekl, že coby ročníkový vedoucí má ještě čestnou úlohu podpořit v této studijní skupině vznik nové základní organizace Socialistického svazu mládeže.

„V podstatě jde o to, abyste si co nejdříve, tedy nejlépe hned teď, zvolili předsedu základní organizace, který bude prostředníkem mezi vámi a fakultním svazáckým výborem,“ upřesnil Šindelář.

Většina studentů okamžitě zabodla pohled do podlahy s nadějí, že si jich díky tomu nikdo nevšimne. Tomáš se tvářil, že právě nastala chvíle, kdy se musí plně soustředit na skládání kapesníku.

„Ne že bych se hrnul do funkcí,“ přerušil ticho mladík sedící v přední lavici, „ale už na střední škole jsem byl předsedou třídní svazácké organizace, dokonce i jako dítě jsem předsedal v rámci Pionýrské organizace. Mám bohaté zkušenosti...“

Tomáš se zaradoval — jednak to vypadalo, že funkce je obsazená, a tudíž zmizelo latentně hrozící nebezpečí, že by ho někdo nějakým nedopatřením navrhl, jednak se mu potvrdilo, že do funkcí se hrnou lidé v obleku, kteří jsou mu na první pohled nesympatičtí.

„Já jsem byla v posledním ročníku předsedkyní celoškolského výboru SSM na naší škole v Třeboni,“ ozvala se dívka, která předtím odhadovala rok smrti Václava IV. mezi druhou polovinou čtrnáctého a začátkem patnáctého století.

To Tomáše zklamalo. Tato blondýnka byla spolu se Slovenkou nejhezčí z kruhu. Tomáš by byl raději, kdy-

by funkcionáři byli nesympatičtí a funkcionářky ošklibé. A samozřejmě taky nesympatické, hloupé a neoblíbené.

Soudruh asistent vzápětí pomohl mladým kolegům zorganizovat volby předsedy základní organizace SSM. O dva hlasy v nich zvítězila blondýnka. Soudruh asistent připomněl, že základní organizace musí mít i místopředsedu. Nově zvolená předsedkyně do této funkce blahosklonně navrhla svého nedávného rivala. Ruku pro něj zvedli všichni, jen on sám se skromně zdržel.

„A abych nezapomněl,“ zakončil hodinu PhDr. Bořivoj Šindelář, CSc., „váš první domácí úkol bude zatím jen takový poloprázdňinový: zajděte si na Karlův most, mezi skupiny turistů z celého světa, a prohlédněte si tam všechno okolo sochy Jana Nepomuckého. Příští týden si o tom na hodině popovídáme.“

Přímo z učebny se Šindelář vydal rázným krokem do Klementina, kde na něj ve Státní knihovně ČSR čekalo několik objednaných knih. Na Křižovnické ulici viditelně přidal do kroku, protože si zničehonic vzpomněl, jak před půlrokem na neformálním posezení u příležitosti Mezinárodního dne žen vzpomínal vedoucí katedry doktor Král na svoje začátky na fakultě. Nejhorší byl první semestr, protože Královi coby začínajícímu pedagogovi se sotva dařilo držet si před studenty týdenní předstih. Po přednášce nebo semináři prý okamžitě běžel do knihovny, aby si nastudoval látku na další hodinu. Šindelář si sebekriticky musel přiznat, že s tímto novým předmětem, který si pro prváky vymyslel, se ocitl v podobné situaci. Má málo času. A proto na Křižovnické přidal do kroku.

Následující přednášku měl Tomáš až v pondělí odpoledne, proto se vypravil na Karlův most hned po skončení Šindelářova semináře. Od fakulty tam došel pěšky za chvíli. Proto ho překvapilo, že když na Karlově mostě našel Nepomuckého sochu, už u ní stála trojice jeho spolužáků se sešity a pery v rukou.

„Spolužáci, ahójí!“ Tomáš položil důraz na délku hlásky *ó*, jak to v minulosti několikrát slyšel v českém filmu *Černý Petr*. Podle filmu se tak začal zdravit se spolužáky ještě na Slovensku, a když v maturitním ročníku přestoupil do Prahy, zdálo se mu, že pozdrav takhle vyslovuje celá jeho generace.

„Já jsem Martin, ahoj,“ podával mu ruku chlapec s delšími zrzavými vlasy a v lennonkách.

Tomášovi připadlo, že Martin hlásku *o* v pozdravu záměrně usekl, aby byla co nejkratší.

„Já jsem Klára,“ představila se dívka, která na semináři tipovala, že Václav IV. zemřel mezi lety 1417 až 1420.

„Těší mě, jmenuju se Táňa, taky jsem Slovenka.“

„Takže i ty ses rozhodl nemarnit čas a hned jsi pospíchal ke svatému Janovi,“ konstatoval Martin.

„Dodneška jsem nevěděl, že na Karlově mostě je i socha Jana Nepomuckého, a to žiju v Praze už rok.“

„Ale aspoň víš, kde je Karlův most,“ vzdychla si Klára. „Já musím pořád používat mapu. Jsem z Opatovy, bydlím na kolejích v Břevnově. Kolej Větrník-sever. Kdybych teď měla jít do Celetné, kde máme odpoledne dějiny mezinárodního dělnického hnutí, ani bych nevěděla, jestli mám za mostem odbočit doprava, nebo doleva.“

„Mně to tak nepříjde, jsem starý Pražák,“ usmál se Martin.

„Já už se v Praze taky vyznám,“ pochlubila se Táňa. „Přestěhovali jsme se sem před dvěma lety. Na sídliště Petřiny, je to blízko Břevnova a Větrníku.“

„Když umíš správně vyslovit Petřiny a Břevnov, a neříkáš Petšiny a Bževnov, tak jsi taková federální pražská rychlokvaška,“ uchechtl se Martin.

Ale Táňa se neurazila a sama dodala: „Předtím jsme bydleli v Bratislavě, asi víte, že je tam Slavín, a teď mám z okna výhled na pražský Veleslavín. Takže naše rodina nepochybně povýšila. Ze Slavína na Veleslavín.“

Zato Tomáše se Martinova provokace dotkla.

„Já jsem chodil tři roky na gymnázium v Prievidze. To bys uměl vyslovit?“ obrátil se na Martina.

„Prijévidza,“ zkusil to Martin.

„Ne! Stačí krátce — Prievidza.“

Martin v omluvném gestu zvedl ruce: „Chápu a omlouvám se. *Give peace a chance!*“

Čtveřice studentů se zahleděla na svatého Jana Nepomuckého.

„Čeho si podle vás máme na té soše všímat?“ zeptal se Martin, zatímco si pečlivě leštil brýle kapesníkem, jako by to byl nástroj, díky kterému rozezná na soše i ty nejnepatrnější detaily.

Klára se na světce zahleděla a potom zamyšleně odpověděla: „Myslím, že hlavně... v podstatě všeho.“

Všichni se rozesmáli.

„Drží si prst na rtech. To je asi symbol toho, že uchoval zpovědní tajemství, ne?“ ujišťovala se Táňa.

„Určitě,“ souhlasila Klára a hned si to zapsala do sešitu.

„Nezdá se vám, že má dost zvláštně vykroucený krk?“ přistoupila těsně k soše Táňa.

„Právě proto vypadá tak zženštile,“ naznal Martin.

Táňa se pokusila zaujmout pozici podle sochy. „Možná tím sochař chtěl vyjádřit, že Jana Nepomuckého mučili a zlomili mu vaz.“

„Nezlomili, utopili ho,“ upřesnil Martin.

„Je oblečený jako kněz,“ připomněla Klára.

„Ve středověku kněží nosili pončo?“ ušklíbl se Martin.

„Když už, tak to vypadá spíš jako bolero,“ upozornila je Táňa. „Bolero je kratší než pončo.“

„To je rocheta. Nepomucký je oblečený jako kněz,“ překazila jim to Klára.

„A jak jinak? Vždyť to taky byl kněz,“ hlesl Martin. „V ruce drží kříž.“

„Co jiného by měl držet? Když to byl kněz...“ kontrovala Klára.

„Drží taky nějakou rostlinu. To byl i zahradník?“ nedal se Martin.

„Kříž je možná symbolem toho, že zůstal celý život věrný Kristu. Držel se Kristova kříže,“ navrhl Tomáš.

„Máš pravdu, ale každý mučedník přece zůstal věrný Kristu,“ namítl Martin. „Takže každý mučedník by měl mít v ruce kříž?“

Na chvíli zmlkli. Přistupovali až těsně k soše, potom se od ní zase vzdalovali, prohlíželi si ji zprava i zleva, jako by hledali vhodný úhel pohledu při fotografování.

„A proč má na svatozáři kolem hlavy jen pět hvězd?“ zeptala se Táňa. „Co symbolizuje pět hvězd?“

„Pět je fakt dost málo,“ připustil Martin.

„I sama ta svatozář je výjimečná, běžní světci většinou gloriolu s hvězdami nemívají, jenom Panna Maria,“ upozornil Tomáš.

„Opravdu?“ zapochyboval Martin.

„A co teda řekneme za týden na téma svatozář Šindelářovi?“ zeptala se Táňa.

„Požádáme ho, ať nám vysvětlí, proč je na ní pět hvězdíček, když americká vlajka jich má padesát,“ navrhl Martin.

„Hm, a bude položení otázky dostatečnou náhradou za splnění domácího úkolu?!“ pochybovala Klára.

Martin v tom neviděl problém: „Šindelář sám řekl, že historie, to jsou dobře položené otázky a zajímavé odpovědi. My dobře položíme otázku, on ať dá zajímavou odpověď.“

„A co kdybychom se na to zašli zeptat nějakého kněze?“ přemítal Tomáš.

Martin zavrtěl hlavou a ironicky vysvětlil: „Slyšel jsi to — církev je skrz naskrz nevědecká, a teď je navíc celý Vatikán v rozpacích a ve strachu, protože v Československu otevrou zlatou krabičku a budou zkoumat její obsah... Představte si, že by tam opravdu byl jazyk! Takový obrovský vyplazený jazyk, jaký mají Rolling Stones na desce *Sticky Fingers*.“

„Ty máš originálku *Sticky Fingers*?“ Tomáš na spolužáka vyvalil oči.

„Mám.“

„A půjčíš? Já to mám nahrané, ale z magiče na magič, takže kvalita je mizerná.“

„Desky nepůjčuju, ale když mi přineseš pásek, můžu ti to nahrát hi-fi. Brácha má docela kvalitní aparát. Grundig.“

„Kdyby ti to nevadilo, přišel bych se někdy podívat na tvoje desky.“

„Jsi kdykoliv vítaný.“

„Posloucháš i československý bigbít?“ zeptal se Tomáš.